

denering steken. In dit geval betekent het ook dat ambivalente en tegenstrijdige gedragingen van vrouwen in verband met huwelijksproblemen en machtsconflicten slechts op een manier begrepen worden, namelijk als het heen en weer bewegen tussen de westerse vrijheden en de patriarchale oosterse tradities.

Doordat het vocabulaire van de asymmetrische sekseverhoudingen exclusief gereserveerd wordt voor de interpretatie en verklaring van de eventuele problemen van Turkse en Marokkaanse vrouwen, wordt voortdurend het idee bevestigd dat de positie van deze vrouwen fundamenteel en in negatieve zin verschilt van die van autochtone Nederlandse vrouwen, althans voor zover zij nog vastzitten aan hun cultuur. De consequentie daarvan is dat zowel autochtone als allochtone moeders slecht met vrouwenkwesties op het consultatiebureau terecht kunnen. De autochtone moeders lopen op tegen het idee dat hun omstandigheden in principe het gevolg zijn van eigen vrije keuzes. De allochtone moeders lopen vast op onbegrip en op het idee dat hun cultuur het (belangrijkste) probleem is. Beide groepen zouden ermee geholpen zijn als de begrippen 'Turkse/Marokkaanse cultuur' en 'asymmetrische sekseverhoudingen' ontkoppeld en van een vaststaande inhoud ontdaan zouden worden.

José C.M. van Santen

They leave their jars behind

The conversion of Mafa women to Islam

Op 13 mei 1993 promoveerde Jose van Santen aan de Universiteit van Utrecht, faculteit sociale wetenschappen. Haar proefschrift, uitgegeven bij VENA (RUL), gaat over de situatie van Mafa-vrouwen in Mokolo, een kleine stad in het Mandara-gebergte van Noord-Kameroen. In de urbane context ruil(d)en zij in grote getale hun eigen religie in voor de islam. De auteur stelde zich ten doel dit proces van islamisering in beeld te krijgen en met name de effecten van deze bekering op de situatie van vrouwen en de relaties tussen de genera te bespreken. Om de vraag te achterhalen welk effect de islam heeft gehad op de bestaande tradities van Mafa vrouwen bleek het noodzakelijk hun positie te bekijken op religieus en symbolisch niveau, evenals op het niveau van de economie van de reproductie in de niet-geislamiseerde Mafa-samenleving. Aan de visie en uitspraken van de mensen zelf wordt veel aandacht gegeven. De volgende fragmenten zijn afkomstig uit hoofdstuk 1 en uit de Conclusie.

Toen Madagali na de Eerste Wereldoorlog Engels gebied werd kwamen de slaven die gevangen waren genomen en tijdens hun slavernij waren geislamiseerd

terug naar hun regio van oorsprong. Ze kozen ervoor om rond de islamitische gemeenschap in Mokolo te gaan wonen. Deze eerste golf van islamisering is voor vrouwen en mannen grotendeels hetzelfde.

We waren thuis met vijf kinderen. Toen ik acht was (rond 1910) werden we meegenomen door Hamman Yadj (de toenmalige regeerder van Madagali, die de vlakte van Mokolo dankzij de steun van de Duitse koloniale overheersers als zijn territorium kon claimen). Ze hadden onze vader al gevangen genomen. Toen ze dat deden hadden wij, de kinderen, ontzettend geschreeuwd en gehuild. Daardoor joegen ze ons nog eens extra op, maar uiteindelijk lieten ze ons met rust en bleven we met onze moeder achter. Dat was tien dagen daarvoor. Toen kwamen ze terug. We hadden juist buiten een vuurtje aangemaakt om warm te worden. Ze richtten hun geweren. Ik vluchtte met mijn grote broer. Maar toen nam hij een andere weg en ik verloor hem uit het oog. Ze vingden me en dwongen me om op de grond te gaan liggen en ze sloegen me en ze schopten me en toen lieten ze me weer gaan. Ik keerde terug naar huis. Toen ik het huis binnen ging kwam er net iemand naar buiten. Deze persoon was ook gekomen om mensen op te halen omdat hij de dag ervoor niemand had kunnen vangen. Hij nam me mee.

Uiteindelijk hadden ze ons allemaal gevangen: mijn kleine zus, mijn twee grote broers, mijn kleine broer en ik. Ze brachten ons naar zijn huis in Madagali [het huidige Nigeria] – dat wat naderhand Engels grondgebied zou worden – en ze verkochten iedereen.

Ik was 's nachts in slaap gevallen en voordat ik wakker werd, waren de anderen al weg. Ik wist toen nog niet zo veel. Ik was nog te klein. Maar mijn grote broer had voordat ik in slaap was gevallen, zijn hoofd gebogen, zo en hij had gehuild, en gehuild en gehuild. Ik vroeg hem: "Waarom huil je zo?" Hij vroeg mij daarop: "Waar zullen ze ons heen brengen? Zal het niet zo zijn dat ze ons nu gaan verkopen?" Hij had gelijk, ze verkochten hem. Over mij had, zoals ik zei, omdat ik in slaap was gevallen de *lamido* gezegd: "laat haar maar!", maar alle anderen werden verkocht in Kano. Toen ik wakker werd waren mijn broers en zus weg en alle andere mensen van het dorp ook. Toen ik dat bemerkte hilde ik ook. Ze verkochten mensen zodat ze zelf veel geld hadden, om kleren te kopen en dingen om te eten en zo.

Ik moest hard werken. Wie gaf me nog tijd om te spelen? Als je niet hard werkte, werd je geslagen met een touw. Dus maalde ik gierst, haalde ik water, waste ik de borden enzovoort. Ik bleef bij de *lamido* en werkte voor hem tot hij me aan zijn kind gaf. Ze was net iets ouder dan ik en ze zou gaan trouwen. Nu is het gebruikelijk bij de Fulbe, zie je, dat als de oudste dochter gaat trouwen, het meisje dat net iets jonger is, met haar mee gaat om haar gezelschap te houden. Toen ik bij haar in huis was kwam er een man om me ten huwelijk te vragen. Ik was juist begonnen te menstrueren.

Al veel langer geleden was ik begonnen met bidden (dit wil zeggen: was ik islamitisch geworden). Omdat ik opgroeide bij de Fulbe, leerde ik immers ook om te bidden als de Fulbe. Eerst was ik nog te klein maar toen ik iets ouder was ge worden had ik tegen mezelf gezegd: "Ik kan beter beginnen met bidden!"

De man die om mijn hand kwam vragen was een Mafa, die kwam van Mofe le. Hij was ook islamitisch geworden, omdat hij bij de Fulbe was opgegroeid. Hij

zou de vader van mijn kinderen worden. Ik ben maar één keer in mijn leven getrouwd. Ik bleef bij hem tot hij dood ging. Toen we nog in Nigeria waren, baarde ik mijn eerste kind, onze eerste zoon.

Toen de blanken (de Engelsen en Fransen in 1918) kwamen, zeiden ze tegen iedereen dat ze hun kinderen konden ophalen die waren meegenomen door de *lamudo*. Mijn moeder kwam, om me op te halen, maar ik zei dat ik al islamitisch was geworden en dat ik niet met haar mee terug naar huis kon keren. Mijn moeder moest huilen. Ze ging voor de deur van 'Wilkins' liggen, het huis van de blanke. Ze vroegen haar: "Wat wil je?" Ze zei: "Ik wil mijn dochter terug." Toen hebben ze een gendarme met haar meegegeven om me op te halen. Ze zeiden: "Kijk, daar is je dochter", maar ik zei tegen mijn moeder: "Ik ben groot gebracht bij de islamieten, ik heb al een kind, ik kan echt niet mee teruggaan naar huis, naar de bergen, naar mijn geboortedorp." Zou ik terug naar huis hebben kunnen gaan om weer een "herden" te worden soms? Toen is ze huilend alleen teruggekeerd.

Toen *lamudo* Hamman Yadjé door de Engelsen gevangen was genomen, zijn mijn man en ik gevlucht naar Mokolo omdat we bang waren dat de Engelsen ons op zouden pakken. Mijn zoon, ons kind, was toen al gestorven en toen heb ik hier in Mokolo nog twaalf kinderen gebaard. Mijn man trouwde nog vijf andere vrouwen, dat wil zeggen, hij scheidde en trouwde opnieuw, scheidde en trouwde opnieuw, maar toen hij dood ging waren we nog maar met twee vrouwen.

Aldus ben ik grootgebracht bij de islamieten en ik ben oud geworden bij de islamieten, en ik heb mijn kinderen gebaard, vier zijn er in leven gebleven, twee zonen en twee dochters, de anderen liggen allemaal al onder de aarde, vijf meisjes en vier jongens onder de aarde. De anderen zijn getrouwd en sommigen hebben hun eigen huis, zoals mijn zoon bij wie ik inwoon.

Mijn dochter heeft me haar oudste dochter gegeven, Maimouna, want ik had zelf toen geen kinderen meer naast me, en je hebt kinderen nodig die je erop uit kunt sturen als je iets nodig hebt. ' (pp. 58, 59, 80)

Van God als 'Twee' tot God als 'Een'

Het tweelingenritueel en de symbolen die ermee zijn geassocieerd blijken de pilaren van de symbolische ordening van de Mafa-samenleving te zijn. Tweelingen worden beschouwd als de uiteindelijke openbaring van de 'dubbele persoon' (en het heilige principe) die ieder mens eigenlijk is. De structuur van de Mafa-samenleving reflecteert zich in het tweelingenritueel. Tweelingen hebben speciale krachten en moeten worden gerespecteerd.

Niet alleen tweelingen, ook vrouwen worden met 'twee' geassocieerd, en ook zij worden dientengevolge geassocieerd met dat wat aan het leven voorafgaat. Door het ritueel wordt de orde van de samenleving, die door de mannen wordt gedomineerd, en die op hun beurt juist met 'drie', met 'oneven' worden geassocieerd, weer hersteld.

Binnen de islamitische gemeenschap treffen we minder geritualiseerde festiviteiten aan, waarin steeds opnieuw wordt benadrukt dat er maar één God is.

Mafa-vrouw met kleindochter en achterkleindochter; de vrouw is ooit als slaaf weggevoerd en nadien bekeerd tot de islam

en dat Mohammed zijn profeet is. Na islamisering laten de Mafa de kosmologische orde, met 'dubbelheid' als organiserend principe, en gierst als belangrijk symbool, achter zich. Volgens de islam zijn dood, leven en vruchtbaarheid in de handen van Allah... (p. 334)

Alhoewel bekering eenvoudig lijkt omdat men aangeeft dat het Opperwezen uiteindelijk dezelfde blijft, is het karakter van de God wel degelijk veranderd. God, *Jigilé*, die 'twee' is – zich (of haar) zelf en zijn (of haar) beschermgod, *guid pat* – wordt 'één' na islamisering, want er is maar één God en Mohammed is zijn profeet. De aanname van een andere naam voor het Opperwezen lijkt een daad met een oppervlakkige consequentie, maar deze is diepgaander

dan op het eerste gezicht lijkt. In de islamitische samenleving is het oneindige van wat voorafging aan de samenleving van alledag versmolten in de lineaire visie van de nieuwe religie. Niemand hoeft meer rekening te houden met de balans van 'oneven' (mannelijk), die de orde van het hier-en nu vertegenwoordigt en 'even' (vrouwelijk), het heilige, dat wat voorafging aan het hier en nu. (p. 336)

Bruidsprijs, handel en smokkel

De survey maakte ook het verschil in economische activiteiten van islamitische en niet islamitische vrouwen duidelijk. Dit hangt gedeeltelijk samen met het nieuwe systeem van huwelijksbetalingen en uitwisselingen in Mokolo. Ten gevolge van dit nieuwe systeem moeten islamitische vrouwen verschillende andere activiteiten op zich nemen, omdat ze geacht worden bij te dragen aan de bruidsgiften van hun kinderen en de kinderen van verwanten en vriendinnen. Maar Mafa vrouwen hebben in tegenstelling tot de Fulbe vrouwen geen vee om te verkopen, waarvan de geldelijke opbrengst zou kunnen worden gebruikt om aan deze verplichtingen te voldoen. Na islamisering gaan ze daarom over tot activiteiten die hun geldelijke inkomsten kunnen verschaffen zoals handel, op kleine schaal verhuur van huizen of smokkel. (p. 338)